

Psychologie výchovy a vzdělávání

Školní psychologie

Literatura

- FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. Vyd. 1. Praha : Portál, 1997.
- MAREŠ, J. *Styly učení žáků a studentů*. Vyd. 1. Praha : Portál, 1998.
- PIAGET, J. *Psychologie inteligence*. Vyd. 2., v nakl. Portál 1. Praha : Portál,
- STERNBERG, R.J. *Kognitivní psychologie*. Vyd. 2. Praha : Portál, 2009.
- LAZAROVÁ, B. Školní psychologie v České republice po roce 1989. *Československá psychologie*, Praha, LII, 5, od s. 480-492,
- LAZAROVÁ, B. *Netradiční role učitele :o situacích pomoci, krize a poradenství ve školní praxi*. Brno : Paido 2008.
- MAREŠ, J., ČÁP, J. *Psychologie pro učitele*. Praha : Portál, 2001
- HRABAL, V. - PAVELKOVÁ, I. *Jaký jsem učitel*. Praha : Portál, 2010.
- **Mareš, Jiří: Pedagogická psychologie. Praha: Portál, 2013**
- **Štech, S.; Zapletalová, J. Úvod do školní psychologie. Praha: Portál, 2013.**
-

Pedagogická psychologie

Psychologie vzdělávání a
výchovy

Pedagogická psychologie

Postavení v systému psychologických věd

- Základní disciplíny
- Aplikované disciplíny (někdy je vnímána jako aplikační obor)

Vztah:

- k Ψ vývojové (základní),
- k Ψ obecné (základní - pojmy),
- k Ψ osobnosti (základní)
- k Ψ poradenské (aplikovaná)
- **k Ψ školní**
- .....psychologie učení a motivace,.....

Vztah k jiným vědám

- **Pedagogika (řada společných témat), speciální pedagogika**
- Sociologie
- Antropologie
- ....

- Někdy řazena mezi pedagogické vědy (stojí na rozhraní pedagogiky a psychologie) – mnoho společných témat (Německo, Skandinávie)

Vývoj pojetí ped. psych.

- **pedps vzniká užitím poznatků obecné psychologie ve výchově a vzdělávání** ...Slabá prestiž, slabé využití, vzorem jsou přírodní vědy. Experimenty: vnímání, paměť, inteligence (měřitelné) (19. stol.)
- **pedps jako užití vývojové psychologie** v pedagogické praxi (20. stol. začátek) vliv Piaget, Vygotskij – do centra pozornosti se dostává aktivita a vývoj samotného dítěte.
- pojetí je charakteristické snahou nahradit pedagogiku psychologíí (už jen nenabízí pedagogice...)
- pedagogická psychologie jako součást pedagogiky (protireakce)
- **Pedps. jako samostatná disciplína psychologická** (prolínání)

Dnes vlivy

- Mnoho informací, se kterými je třeba umět zacházet
- Elektronická media
- Mění se struktura populace (i žáků)
- Inkluze
- Celoživotní učení
- Učení jako společenský proces, kulturně determinovaný – vliv na generace

Definování

- Psychologické aspekty výchovných a vzdělávacích procesů
- Psychiku a osobnost člověka v procesu výchovy a vzdělávání
- Zabývá se průběhem, podmínkami a výsledky výchovy a vyučování, otázkou formování osobnosti (především dětí a mládeže).

Témata (Mareš)

- Sociální kontext školy, výchovy a vzdělávání (socializace, kultura)
- Učení a vyučování (typy učení, definice učení, teorie učení autoregulace, motivace)
- Požadavky na žáky
- Obsahová stránka učení a vyučování (kurikulum, skryté kurikulum, výběr a uspořádání učiva, žákovo pojetí výuky, učební úlohy)
- Hlavní aktéři (učitel, nový učitel, vyučovací styl, komunikace, syndrom vyhoření... žáci, nadaní žáci, problémoví žáci... školní třída, klima třídy)
- Škola (škola jako instituce, kultura školy, klima školy)

Poslání pedagogické psychologie (Mareš)

- Explanační – vysvětlující, predikční, dovolující porozumět edukačním jevům
- Usměrňující – ovlivňující stávající edukační praxi
- Projektující - navrhující a výzkumně ověřující vhodné projekty

Využití v praxi učitele

- porozumět procesu a průběhu učení (porozumět principům, které učení umožňují: aby dítě učení pochopilo, aby si je osvojilo a zapamatovalo).
...hledá způsoby, jak zvýšit motivaci žáka k učení.
  - porozumění žákovi, s ohledem na kontext celé učební situace (porozumění prostředí školy a situace žáka v ní, škola jako specifické prostředí pro učení...)
  - Porozumění procesům učení ve vztahu k věku učícího se
  - Porozumět faktorům, které učení podporují – inhibují mimo kognitivní sféru - sociální zázemí žáka, osobnost, eventuálně nemoc ... rodina
  - Porozumět třídě jako sociální skupině
  - autodiagnostika učitele, jeho sebepercepce, psychohygienu učitele
  - Atd.
-
- Nezbytná součást přípravy učitelů (někdy je jí vyčítána malá „praktičnost“)

Vliv psychol. směrů

- **Asocianismus** (Herbart, Ebbinghaus - asociace, paměť – vliv na učení. Jak si nejlépe děti látku zapamatují – mnemotechnické pomůcky)
- **Reflexologie** (Pavlov – podmiňování jako učení. Např. Jak jednoduše zajistit, aby vznikl nějaký zvyk)
- **Behaviorismus** (Thorndike, Skinner, Watson – stimuly – reakce. Jak děti motivovat?)
- **Humanistická psych.** (Rogers – vliv osobnosti, volba, individualita. Jak vést děti k odpovědnosti a samostatnosti? Jak rozvíjet potenciál?)
- **Kognitivní směry** (Tolman, Kelly - kognitivní cesty - mapy, individuální konstrukce poznání. V čem se děti liší při poznávání, Jak se konstruuje znalost?)

Školní psychologie

Historie školní psychologie v ČR

- Kořeny české školní psychologie - v I. Republice (Ohera, 1936; Stejskal, 1930).
- Rozvoj podobných snah byl po 2. světové válce zastaven, školní poradenství mimo školy (Výchovné kliniky, PPP)
- Zdroje ze Slovenska: 70. leta - O. Blaškovič, L. Ďurič, J. Hvozdík, M. Jurčo a jiní. Po roce 1975 vývoj zastaven.
- Po roce 1989 staví česká ŠP na zahraničních zdrojích, odvíjí se od školního poradenství realizovaného mimo školu
- V roce 1990: Asociace školní psychologie ČSFR, po odloučení asociací další těsná spolupráce

Poptávka po školní psychologii v 90. letech

- Školy vyjadřovaly potřebu ŠP
- „živelné“ zaměstnávání školních psychologů (z PPP, nepsihologové ve funkci psychologa...)
- Přenesení klasického poradenství do škol
- Požadavky na legislativní zakotvení sílily v polovině devadesátých let
- Zmínky v médiích i v Bílé knize (požadavek vyplynul v souvislosti s měnící se podobou školy)
- Sporadické snahy o legitimizaci školní psychologie na lokální úrovni (Metodický list 1998, Školský úřad v Brně – 6 škol)
- Bez legislativní podpory v roce 1996 – cca 50 školních psychologů v celé ČR, v roce 2001 cca 120 školních psychologů (kvalifikovaný odhad)
- „Maskování“ školních psychologů: učitelé – vyučovali nějaké disciplíny, vychovatelé, krácené úvazky, práce na dohody...

Zlom v roce 2005

- Vyhláška č. 72/2005 – novela 116 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, v §7 dává školám možnost zaměstnávat školního psychologa a školního speciálního pedagoga
- „školní linie poradenství“ – Koncepce poradenských služeb poskytovaných ve škole (Věstník 7/2005)
- Uvádí se: úvazek min. 0,5 pro školy nad 500 žáků

Školní psychologie jako „nadstandard“?

- Legislativa nárůst neurychlila
- Projekty VIP – K, RŠPP, RAMPS (NUOV a IPPP – dnes NUV) – Koncepce školních poradenských pracovišť. Viz www.nuv.cz
- odhad v roce 2007 cca 200 školních psychologů, dnes více jak 300 škol

Institucionální podpora

- Asociace školní psychologie České a Slovenské republiky (AŠP ČR a SR) – od r. 1990, člen (International School Psychology Association)
- Institut pedagogicko-psychologického poradenství České republiky (IPPP ČR) – dnes NUV
- Etický kodex podle kodexu ISPA
- Zásady a stěžejní témata: budování vědního oboru, vzdělávání školních psychologů, pracovní zařazení ŠP, koncepce...)

Hlavní odborná diskusní témata

- vymezení náplně práce školních psychologů
- odlišení školních psychologů od poradenských
- otázkám profesní identity školních psychologů
- Nová diskusní témata se postupně vynořovala díky získaným zkušenostem

Školní versus poradenský psycholog

- Nejbližší aplikovaná psychologická disciplína
- ŠP a PP pracují se stejnou klientelou, slyší podobné „objednávky“, používají stejné metody
- Anticipace profesních zájmových střetů
- Školní psycholog by neměl být jen „prodlouženou rukou poradny“
- Náplň práce ŠP má podstatně širší záběr a je především méně orientovaná na diagnostiku, odklon od „medicínského“ pohledu
- Starost o klima školy – důraz na systém, prevenci, práce s učiteli (anticipují se problémy)
- Mareš: přirovnání ŠP k praktickým lékařům
- Tedy: širší záběr, užitečnost pro praxi, bohatost komunikace, organizace, odpovědnost za dění po vyšetření...
- Překrývání však stále bude

Náplň práce školního psychologa

- Vyhláška 72/2005 – resp. 116

3 oblasti práce

Diagnostika a depistáž (např. zápisy do prvních tříd, depistáž poruch učení, diagnostika při problémech žáků, zjišťování sociálního klimatu ve třídě apod.),

Konzultační, poradenské a intervenční práce (např. péče o integrované žáky, krizová intervence, práce se třídou, kariérové poradenství apod.),

Metodická práce a vzdělávací činnost (např. metodická pomoc třídním učitelům, pracovní semináře pro učitele, účast na poradách, koordinace poradenských služeb, besedy apod.).

Náplň práce ŠP – určena nejen legislativně

Skutečná pracovní náplň je určena zejména:

- typem školy (základní, střední, speciální...),
- potřebami školy a jejích aktérů (které jsou definovány dalšími specifiky a vizemi školy a formulovány v objednávkách vedení školy, učitelů, dětí a jejich rodičů),
- zaměřením psychologa, jeho znalostmi, dovednostmi, předchozí praxí a profesionálními zájmy,
- aktuální situací.

Kritická místa profese ŠP

- Nepatří mezi nejoblíbenější psychologický obor
- Rizika nepřijetí systémem (školou)
- Nevhodné zásahy učitelů či vedení škol
- Rodinná dysfunkce
- Řešení vztahů

Co pomáhá?

- Postavení ve škole si musí psycholog vybojovat sám - získat důvěru (dostatek asertivity, ale i pokory, nemíchat se do práce učitelům, zůstat nestranný a neutrální, dodržovat mlčenlivost, dokladovat svou užitečnost...)
- Hodně napomůže vedení školy – příprava školy na příchod školního psychologa
- Dobré řízení, zájem a podmínky ze strany vedení

Postoje ředitelů

Ovlivňující faktory

- Odbornost (kompetentnost) ředitele
- Čas (vytížení ředitele)
- Způsob řízení – komunikace, organizování
- Vztah k problematice
- ...

Podpora pro školního psychologa: role vedení školy (Lazarová, Čapková)

Postoje ředitelů vůči ŠPP

- Ředitel má jiné starosti (ať ŠPP dobře funguje, nemám čas se tím zabývat ... rád bych se staral víc, ale...) ..... **štvanec VZTAH: neutrální – pozitivní**
- Ředitel zaujímá negativní postoj k ŠPP (ŠPP je legislativní zátěž, poradenství nepatří do škol, ignorování ŠPP ....**odpůrce VZTAH: záporný**
- Ředitel nekompetentně zasahuje (kontroluje, komplikuje, nařizuje...) ..... **Všeználek / kontrolor ... VZTAH: záporný – vřelý**
- Ředitel vytváří prostor a podmínky (sleduje práci, navrhuje)... **partner VZTAH: pozitivní**

Rizika

- obavy učitelů (psycholog zjišťuje důvěrné věci, ubírá ze mzdového fondu školy apod.),
- přehnaná očekávání od psychologa (učitelé např. očekávají okamžitou změnu), problematické objednávky od učitelů („nemožné či nejasné objednávky“)
- rozdílné pohledy na dítě a práci s ním (psycholog řadu věcí tají, je obráncem dítěte, narušuje učitelovo „škatulkování“ dětí, odhaluje pseudopsychologické zásahy učitelů apod.).
- (ne)poskytování určitých informací o žácích učitelům a vedení školy („Tak k čemu toho psychologa máme, když se nic nedozvíme?“)

Výzvy

- Poptávka po ŠP stoupá – problémy škol
- Objem práce školních psychologů přesahuje možnosti působení na půl pracovního úvazku
- Budoucnost ŠP – běžný standard školy?
- Obor nepřitahuje zkušené psychology (do vztahově nečitelného prostředí vstupují absolventi)
- Chybí výzkumy
- Absence evaluačních kritérií - blok pro rozvoj profesionality

Literatura – v ČR

- Jiří Mareš
- Stanislav Štech
- Jana Zapletalová

- Štech, Zapletalová: Úvod do školní psychologie